

Forord

Boken er en ajourført og noe revidert versjon av min doktoravhandling som ble forsvart ved offentlig disputas i desember 2009. Tema for avhandlingen favner bredt, og fordret blant annet tilgang til førsthåndskunnskap fra mennesker som arbeider med overprøving av forvaltningsvedtak i Norge, Sverige og Frankrike. Ved de franske forvaltningsdomstolene Tribunal administratif de Bordeaux, Cour administrative d'appel de Bordeaux og Conseil d'État, fikk jeg studieplass og «fri tilgang» til dommere og annet personale som kunne bidra til forståelse av det franske systemet for overprøving av forvaltningsvedtak. Også i Sverige, ved Domstolsverket, Förvaltningsrätten i Jönköping, Förvaltningsrätten i Stockholm, Kammarrätten i Jönköping, Kammarrätten i Stockholm og Högsta förvaltningsdomstolen, ble jeg møtt av velvillige dommere og andre som gav av sin tid og kunnskap. Det samme gjorde personalet jeg var i kontakt med ved en rekke norske og svenske forvaltningsorganer. Deres bidrag er nærmere redegjort for i henvisninger i den løpende fremstilling, og jeg er takknemlig overfor hver og en av dem.

I alle tre landene er det etter at avhandlingen ble innlevert, vedtatt en mengde lov- og forskriftsendringer og gitt ut ny juridisk litteratur på rettsområdene som behandles i boken. I Frankrike går det knapt et tiår uten at forvaltningsprosessen utvikles, Sverige har gjennomført en grunnlovsreform og ny forvaltningslov er på trappene. Tema for boken er en overordnet sammenligning av landenes systemer for overprøving, og selv slike reformer har mindre betydning for helheten. En fullstendig innarbeidelse av alle endringer og ikke minst av all ny litteratur er ikke gjennomført, men lov- og forskrifts- endringer er hensyntatt ved at boken ikke skal inneholde feil – heller ikke på detaljnivå. I mengden av kilder som er gjennomgått, er det nok likevel uunngåelig at en og annen har sneket seg inn, og kommentarer og forslag til rettelser mottas med takk.

Ajourføringen av boken er utført ved siden av annet arbeid som førsteamanuensis ved Universitetet i Agder, og har derfor pågått over et par år. Hvor ikke annet er sagt tar fremstillingen sikte på å være à jour fra 2013. Under revideringen har det virkelig gått opp for meg hvor bredt jeg spente lerretet da jeg utformet avhandlingsprosjektet. – Mange problemstillinger kunne vært utdypet og gjenstand for egne studier (blant annet av dommer). Noen av disse vil forhåpentligvis se dagens lys som artikler.

Jeg vil takke Universitetet i Agder for stipend som har gjort det mulig å

sette av mer tid til ferdigstilling av boken, og mine gode juristkolleger for fint arbeidsmiljø!

En stor takk går til Eivind Smith, som veiledet arbeidet med avhandlingen på den beste måte, og i ettertid har fortsatt med å gi «dytt i ryggen» og berikende faglig kontakt. Det var dessuten Eivind Smiths mange og gode forbindelser i Sverige og Frankrike som i sin tid gjorde de vellykkede studieoppholdene mulig.

Jeg vil også takke Difi (Direktoratet for forvaltning og IKT) for spennende samarbeid på prosjektet om uavhengig myndighetsutøvelse, og for støtte til publisering av avhandlingen som de har vist spesiell interesse for. For bidrag til publisering er jeg også Frihagens minnefond en takk skyldig.

Sist, men ikke minst: Takk til bedømmelseskomiteen, Asbjørn Kjørstad, Lena Marcusson og Iris Nguyễn-Duy, for utfordrende opposisjon og verdifulle innspill.

Kristiansand, mai 2014

Sunniva Cristina Bragdø-Ellenes

e-post: sunniva.c.bragdo-ellenes@uia.no

Innholdsoversikt

Kapittel 1	
Innledning	21
1.1 Bokens emne	21
1.2 Prosessuelle begreper og kriterier for vurdering av systemene for overprøving av forvaltningsvedtak	29
1.3 Metode og kilder	42
Kapittel 2	
Introduksjon til de tre forvaltnings- og domstolssystemene	50
2.1 Innledning	50
2.2 Forvaltningsorganisasjonen i Norge, Sverige og Frankrike	51
2.3 Det norske domstolssystemet: I prinsippet enhet	75
2.4 Det svenske domstolssystemet: To hierarkier	81
2.5 Det franske domstolssystemet: Spesialisering og mangfold	93
2.6 Sammenligning av de tre domstolssystemene	110
Kapittel 3	
Overprøving av forvaltningsvedtak i forvaltningen	119
3.1 Innledning	119
3.2 Overprøving av forvaltningsvedtak i den norske forvaltningen ..	120
3.3 Overprøving av forvaltningsvedtak i den svenske forvaltningen	142
3.4 Overprøving av forvaltningsvedtak i den franske forvaltningen.	153
3.5 Sammenligning	163
Kapittel 4	
Behandling av forvaltningssaker ved domstolene	179
4.1 Innledning	179
4.2 Domstolsbehandling av forvaltningsvedtak i Norge	180
4.3 Domstolsbehandling av forvaltningsvedtak i Sverige	207
4.4 Domstolsbehandling av forvaltningsvedtak i Frankrike	221
4.5 Sammenligning	243

Kapittel 5

Det materielle omfanget av overprøvingen	281
5.1 Innledning	281
5.2 Omfanget av overprøving i forvaltningen	282
5.3 Overprøving i domstolene	285

Kapittel 6

En norsk forvaltningsprosess	334
6.1 Innledning	334
6.2 Systemene for overprøving av forvaltningsvedtak og forvaltningsklagen	334
6.3 Forvaltningsklagens posisjon ved siden av en egen forvaltningsprosess for domstolene	336
6.4 Domstolsprosessen	340

Vedlegg	353
Det svenske og franske domstolssystemet	353
Innbyggere og km ² per domstol	356

Kilder	357
Litteratur	357

Stikkordregister	370
-----------------------------------	-----

Innholdsfortegnelse

Forord	5
Kapittel 1	
Innledning	21
1.1 Bokens emne	21
1.1.1 Om emnet	21
1.1.2 Valg av land til sammenligningen	23
1.1.3 Avgrensning av emnet	24
1.1.3.1 Innledning	24
1.1.3.2 Saklig avgrensning	24
1.1.3.2.1 «Forvaltningsvedtak»	24
1.1.3.2.2 «Overprøving»	26
1.1.3.3 Institusjonell avgrensning	27
1.1.3.3.1 Ombudsmenn	27
1.1.3.3.2 Internasjonale domstoler	29
1.2 Prosessuelle begreper og kriterier for vurdering av systemene for overprøving av forvaltningsvedtak	29
1.2.1 Innledning	29
1.2.2 Europa- og folkerettslige krav til prosessen	30
1.2.2.1 Sverige og folkeretten	32
1.2.3 Institusjonelle kriterier for god saksbehandling	33
1.2.3.1 Uavhengighet	33
1.2.3.2 Institusjonell spesialisering	34
1.2.4 Prosessuelle begreper og kriterier for god overprøving ..	34
1.2.4.1 De to hovedprosessformene: Inkvisitorisk prosess og partsprosess	34
1.2.4.2 Sivilprosessuelle begreper, prinsipper og vurderingskriterier	35
1.2.4.2.1 Innledning	35
1.2.4.2.2 Sivilprosess	36
1.2.4.2.3 Påstand og påstandsgrunnlag	37
1.2.4.2.4 Disposisjonsprinsippet, officialprincipen, m.m.	37
1.2.4.2.5 Kontradiksjon og dokumentinnsyn	39

1.2.4.2.6	Bevisumiddelbarhet og muntlighet/ skriftlighet	40
1.2.4.2.7	Sakskostnader, saksbehandlingstid, proporsjonalitetsprinsippet, m.m. . .	40
1.2.4.2.8	Offentlighet og begrunnede avgjørelser	41
1.3	Metode og kilder	42
1.3.1	Metoder – hovedsakelig den komparative – slik de er benyttet i boken	42
1.3.2	Kulturelle og språklige forskjeller	43
1.3.3	Kilder	45
1.3.3.1	Lovtekst, rettspraksis, litteratur, forarbeider og statistikk	45
1.3.3.2	Studieopphold, intervjuer og (andre) personlige meddelelser	47
Kapittel 2		
Introduksjon til de tre forvaltnings- og domstolssystemene		
2.1	Innledning	50
2.2	Forvaltningsorganisasjonen i Norge, Sverige og Frankrike	51
2.2.1	Et overblikk	51
2.2.2	Statsforvaltningen	52
2.2.2.1	En introduksjon	52
2.2.2.2	Særlig om fylkesmannsembetene og tilsvarende svenske og franske institusjoner	56
2.2.2.3	Ansatte i tjenestemannsforvaltningen	57
2.2.2.4	Statlige klagenemnder	59
2.2.2.4.1	Et overblikk	59
2.2.2.4.2	Nærmere om enkelte nemnders organisering og faglige kompetanse	62
2.2.3	Lokalforvaltningen	69
2.2.3.1	Et overblikk	69
2.2.3.2	Kommunale nemnder med kompetanse til å behandle klager over enkeltvedtak	72
2.3	Det norske domstolssystemet:	
	I prinsippet enhet	75
2.3.1	Innledning	75
2.3.2	Kort om den historiske utviklingen av domstolenes overprøving av forvaltningsvedtak og det norske domstolssystemet	75
2.3.3	Norske domstoler	76

2.3.3.1	Forliksråd, tingrett, lagmannsrett og Høyesterett	76
2.3.3.2	Særdomstoler	79
2.3.4	Domstolenes uavhengighet.	80
2.4	Det svenske domstolssystemet:	
	To hierarkier	81
2.4.1	Innledning	81
2.4.2	Alminnelige, judisielle domstoler	82
2.4.3	Prøving av forvaltningsvedtak i historisk perspektiv	82
2.4.4	Forvaltningsdomstolene	84
2.4.4.1	Förvaltningsrätt	84
2.4.4.2	Kammarrätt	85
2.4.4.3	Högsta förvaltningsdomstolen.	85
2.4.4.4	Utvalgte særdomstoler som overprøver forvaltningsvedtak og om den tidligere Utlänningsnämnden	86
2.4.5	Forvaltningsdomstolenes saklige kompetanseområde og kompetansekonflikter mellom de to domstolshierarkiene.	88
2.4.6	Forvaltningsdomstolenes uavhengighet	89
2.4.6.1	Konstitusjonelle og organisatoriske forhold	89
2.4.6.2	Rekruttering, avansement og utnevnelse av dommerne i forvaltningsdomstolene	92
2.5	Det franske domstolssystemet: Spesialisering og mangfold	93
2.5.1	Innledning	93
2.5.2	De judisielle domstolene	93
2.5.3	Forvaltningsdomstolene	94
2.5.3.1	Innledning	94
2.5.3.2	Forvaltningsdomstolene fra revolusjonen til i dag.	95
2.5.3.3	Forvaltningsdomstolenes saklige kompetanseområde og kompetansekonflikter mellom domstolshierarkiene	98
2.5.3.4	Instansene	100
2.5.3.4.1	Conseil d'État	100
2.5.3.4.2	Cours administratives d'appel og tribunaux administratifs	104
2.5.3.4.3	Særforvaltningsdomstoler	104
2.5.3.5	Forvaltningsdomstolenes uavhengighet	106
2.5.3.5.1	Rekruttering	106
2.5.3.5.2	Utnevnelse og avansement	107
2.5.3.5.3	Formell uavhengighet.	108

2.5.3.5.4	Avslutningsvis: forvaltningsdomstolenes uavhengighet og dommerkultur	109
2.6	Sammenligning av de tre domstolssystemene	110
2.6.1	Innledning – hovedtrekk ved domstolssystemene (inklusive tvisteløsende forvaltningsorganer)	110
2.6.2	Generalister kontra spesialister	112
2.6.3	Uavhengighet	114
2.6.4	Kompetansegrensen mellom forvaltningsdomstoler og andre domstoler	116
 Kapittel 3		
	Overprøving av forvaltningsvedtak i forvaltningen	119
3.1	Innledning	119
3.2	Overprøving av forvaltningsvedtak i den norske forvaltningen .	120
3.2.1	Omfanget av forvaltningsklage i Norge	120
3.2.2	Avgrensninger	121
3.2.3	Klagesystemet	121
3.2.4	Klageorganene	123
3.2.5	Alminnelige og særlige saksbehandlingsregler	124
3.2.6	Saksbehandlingen	126
3.2.6.1	Prøving og tilrettelegging i underinstansen . . .	126
3.2.6.2	Saksbehandling i klageinstansen	128
3.2.6.3	Omfang og utfall av overprøvingen	132
3.2.6.4	Særlig om forvaltningslovens bestemmelser om informasjonsplikt og partsinnsyn i klagesaksbehandlingen	133
3.2.6.5	Muntlig beslutningsform i klagenemnder	135
3.2.6.6	Klagers møterett	137
3.2.6.7	Partsrepresentasjon og sakskostnader for privat part	138
3.2.6.8	Offentlig parts sakskostnader	140
3.2.6.9	Saksbehandlingstid	142
3.3	Overprøving av forvaltningsvedtak i den svenske forvaltningen	142
3.3.1	Innledning – særlig om forvaltningens kompetanse i klagesaker	142
3.3.2	Rett klageinstans i forvaltningen	143
3.3.3	Særlig om förvaltningslagen	145
3.3.4	Særlige saksbehandlingsregler	146
3.3.5	Klagesaksbehandlingen i underinstansen	147
3.3.6	Saksbehandlingen i klageinstansen	148
3.3.6.1	Partsinnsyn og informasjonsplikt	150

3.3.6.2	Rett til muntlighet	150
3.3.6.3	Klagers påstander og begrensninger for klageinstansens kompetanse	151
3.3.7	Partsrepresentasjon	152
3.3.8	Saksbehandlingstid og -kostnader	152
3.4	Overprøving av forvaltningsvedtak i den franske forvaltningen.	153
3.4.1	Innledning – forvaltningsklagen i fransk rett	153
3.4.2	Hovedformene for forvaltningsklage	155
3.4.2.1	Innledning	155
3.4.2.2	Alminnelig forvaltningsklage (recours gracieux og recours hiérarchiques)	156
3.4.2.3	Særskilte, lovfestede klageadganger (recours administratifs spéciaux eller procédures administratives particulières)	158
3.4.2.4	Minnelige løsninger, derunder utenrettslig megling og forliksforhandlinger (conciliation og médiation)	160
3.4.2.5	Forlik (transaction)	161
3.4.2.6	Voldgiftsbehandling (arbitrage) av forvaltningstvister	162
3.5	Sammenligning	163
3.5.1	Innledning – særlig om forvaltningsklagens posisjon og betydningen av forskjellige forvaltningsrettslige begreper i norsk, svensk og fransk rett	163
3.5.2	Rettskilder på forvaltningsklagens område	165
3.5.3	Klageorganene: (Domstollignende) klagenemnder og særlige klageordninger	167
3.5.4	Saksbehandlingen	170
3.5.4.1	Innledning	170
3.5.4.2	Underinstansens behandling av klager	171
3.5.4.3	Kollegial saksbehandling i klageinstansen	171
3.5.4.4	Klagesaksbehandling i tjenestemannsforvaltningen	172
3.5.4.5	Offentlighet, partsinnsyn og informasjonsplikt	173
3.5.4.6	Muntlighet i klagesaksbehandlingen	173
3.5.4.7	Ansvar for å utrede saken	175
3.5.4.8	Partsrepresentasjon, saksbehandlingstid og -kostnader	176
3.5.4.9	Det offentliges saksbehandlingskostnader (og effektivitet)	177

Kapittel 4

Behandling av forvaltningsaker ved domstolene	179
4.1 Innledning	179
4.2 Domstolsbehandling av forvaltningsvedtak i Norge	179
4.2.1 Innledning	180
4.2.2 Rettens sammensetning og innslag av fagkyndighet i prosessen	181
4.2.3 Partsrepresentasjon (prosessfullmektiger og rettslige medhjelpere)	183
4.2.4 Muntlighet og skriftlighet i allmennprosessen og i småkravsprosessen	184
4.2.4.1 Tvistemålsloven og tvisteloven	184
4.2.4.2 Muntlighet/skriftlighet og effektivitet ved behandling av forvaltningstvister	185
4.2.4.3 Muntlighet/skriftlighet og rettens tilgjengelighet i småkravsprosess	186
4.2.5 Fordelingen av ansvaret for sakens utredning mellom retten og partene	187
4.2.5.1 Partenes rådighet i saker om offentligrettslige forhold	187
4.2.5.2 Rettens forhold til partenes krav, påstander og påstandsgrunnlag (prosesshandlinger)	188
4.2.5.3 Rettens veiledningsplikt i prosessuelle og materielle forhold	190
4.2.6 Saksanlegg og saksforberedelser	192
4.2.7 Hovedforhandling	195
4.2.8 Småkravsprosess	196
4.2.9 Rådslagning (domskonferanse), dom(-savsigelse) og saksbehandlingstid	197
4.2.10 Saksbehandlingstkostnader	198
4.1.10.1 Innledning	198
4.1.10.2 Privat parts sakskostnader	199
4.1.10.3 Mulighet for å idømme tapende part plikt til å erstatte motpartens sakskostnader	201
4.1.10.4 Offentlig parts sakskostnader	204
4.1.10.5 Statens utgifter til og inntekter fra domstolsbehandling	206
4.3 Domstolsbehandling av forvaltningsvedtak i Sverige	207
4.3.1 Innledning	207
4.3.2 Rettens sammensetning	208
4.3.2.1 Rettens bistand fra sakkyndige	208
4.3.3 Rettens ansvar for saksutredningen	209

4.3.4	Klagen	211
4.3.5	Skriftutveksling, kommunikasjonsplikt og innsynsrett . .	213
4.3.6	Kollegial saksbehandling	216
4.3.7	Muntlige forhandlinger	217
4.3.8	Partenes sakskostnader	219
4.3.9	Saksbehandlingstid og det offentliges saksbehandlingskosten	220
4.4	Domstolsbehandling av forvaltningsvedtak i Frankrike	221
4.4.1	Innledning	221
4.4.2	Rettsens sammensetning og de vanligste prosessformene og søksmålskategoriene	221
4.4.2.1	Innledning	221
4.4.2.2	Rettsens ordinære sammensetning	222
4.4.2.3	Redusert rett – én dommer alene	223
4.4.2.4	Plenumsformasjoner	225
4.4.3	Rettsmegling (conciliation)	225
4.4.4	Partsrepresentasjon (advokat)	226
4.4.5	Saksutredningen	227
4.4.5.1	Innledning	227
4.4.5.2	Krav til utforming av klagen (requête)	228
4.4.5.3	Skriftutveksling og rettsens kommunikasjons- plikt (communication des mémoires et des pièces)	229
4.4.5.4	Rettsens forhold til partenes påstander (conclusions) og påstandsgrunnlag (moyens) . .	230
4.4.5.5	Rettsens utredning av sakens faktiske forhold (prononcé de mesures d’instruction)	232
4.4.5.6	Rettsens videre arbeid med saken frem mot offentlig rettsmøte og rådslagning	234
4.4.5.7	Offentlig rettsmøte (audience publique)	235
4.4.5.8	Rådslagning og dom	237
4.4.5.9	Særlig om «generaladvokaten»	238
4.4.5.10	Hastesaker, saker om midlertidig forføyning og enklere saker, som avgjøres av en dommer alene	239
4.4.6	Partenes saksbehandlingskosten og muligheter til å få dem erstattet av motparten. Fri rettshjelp	240
4.4.7	Saksbehandlingstid og samfunnskosten	241
4.5	Sammenligning	243
4.5.1	Innledning	243
4.5.2	Særlige hensyn ved tvister om forvaltningsvedtaks gyldighet	243

4.5.3	Prosesslovgivningen	245
4.5.4	Sammenligning av utvalgte prosessforutsetninger	247
4.5.4.1	Innledning	247
4.5.4.2	Hvem kan anlegge sak?	247
4.5.4.3	Søksmålsfrist og «passivitetssøksmål»	249
4.5.4.4	Vilkår om å ha uttømt administrative klagemuligheter	250
4.5.5	Rettens sammensetning og innslag av fagkyndighet i prosessen	251
4.5.5.1	Innledning	251
4.5.5.2	Antall dommere (eller andre saksbehandlere) involvert i saksbehandlingen	251
4.5.5.2.1	Ordinær sammensetning av retten .	251
4.5.5.2.2	Retten satt med en dommer alene .	253
4.5.5.2.3	Forsterket rett og plenums- formasjoner	254
4.5.5.3	Legdommeres deltagelse i domstolsprosessen .	254
4.5.5.4	Særlig om fagkyndige innslag i prosessen	256
4.5.5.4.1	Fagkyndige medlemmer av retten .	256
4.5.5.4.2	Ekstern fagkyndighet i saksutredningen	257
4.5.5.5	Samlet vurdering av rettens sammensetning i de tre landene – proporsjonalitetsprinsippet	257
4.5.6	Muntlighet og skriftlighet i domstolsprosessen	259
4.5.6.1	Innledning	259
4.5.6.2	Muntlighet og effektivitet	260
4.5.6.3	Muntlighet og tilgjengelighet	262
4.5.6.4	Muntlighet, kontradiksjon og dokumentasjon av rettens arbeid med saken	263
4.5.6.5	Muntlighet og bevisføring	263
4.5.6.6	Muntlighet og offentlighet	264
4.5.7	Saksutredningen (offisial-, disposisjons- og forhandlingsprinsippet)	264
4.5.7.1	Innledning	264
4.5.7.2	Rettens ansvar for sakens rettslige og faktiske grunnlag, samt for å veilede partene	265
4.5.7.3	Stevning/klage	267
4.5.7.4	Kommunikasjonsplikt	268
4.5.7.5	Forenklete prosessformer (proporsjonalitets- prinsippet) og mulighet til å behandle lignende saker samlet	269

4.5.7.5.1	Enedommersaker i svensk og fransk prosess, og norsk småkravsprosess.	269
4.5.7.5.2	Seriesaker og lignende muligheter for å behandle flere saker samlet ..	270
4.5.8	Saksbehandlingskostnader og -tid	271
4.5.8.1	Innledning	271
4.5.8.2	Privat parts saks kostnader	272
4.5.8.2.1	Behovet for representasjon ved advokat	272
4.5.8.2.2	Mulighet til å idømme tapende part saks kostnadene	273
4.5.8.2.3	Rettskjøpsordninger	274
4.5.8.3	Offentlig parts saks kostnader og styrkeforholdet mellom privat og offentlig part	275
4.5.8.4	Utgifter til og inntekter fra rettspleien og domstolenes effektivitet	276
4.5.8.5	Saksbehandlingstid	279

Kapittel 5

Det materielle omfanget av overprøvingen	281
5.1 Innledning	281
5.2 Omfanget av overprøving i forvaltningen	282
5.2.1 Innledning	282
5.2.2 Hovedregel: Alle sider av saken prøves	282
5.2.3 Unntak: Begrenset overprøving i forvaltningen	283
5.3 Overprøving i domstolene	285
5.3.1 Innledning	285
5.3.1.1 Prosessformer, ugyldighetsgrunner og utfallet av saken	285
5.3.1.2 Lovbunden og diskresjonær kompetanse	286
5.3.2 Norge	287
5.3.2.1 Innledning	287
5.3.2.2 Ugyldighetsgrunner/-innsigelser	287
5.3.2.2.1 Innledning	287
5.3.2.2.2 Formelle feil ved vedtaket	288
5.3.2.2.3 Materielle feil ved vedtaket	288
5.3.2.2.3.1 Innledning	288
5.3.2.2.3.2 Overprøving av for- valtningens diskre- sjonære kompetanse ..	290

	5.3.2.2.4	Feil som fører til ugyldighet – tilblivelsesmangler og innholdsmangler	291
	5.3.2.3	Utfallet av søksmålet	292
5.3.3		Sverige	293
	5.3.3.1	Innledning	293
	5.3.3.2	Förvaltningsbesvär	295
	5.3.3.3	Kommunalbesvär/laglighetsprövning	296
	5.3.3.4	Rättsprövning	300
	5.3.3.5	Utfallet av søksmålet	303
5.3.4		Frankrike	305
	5.3.4.1	Innledning	305
	5.3.4.2	Ugyldighetssøksmål (recours pour excès de pouvoir)	306
	5.3.4.2.1	Innledning	306
	5.3.4.2.2	Ugyldighetsgrunner	308
	5.3.4.2.3	Feil som fører til ugyldighet	312
	5.3.4.2.4	Kontroll med bunden og diskresjonær kompetanse	313
	5.3.4.2.5	Utfallet av ugyldighetssøksmål	316
	5.3.4.3	Søksmål med full kompetanse (recours en plein contentieux /recours en pleine juridiction)	317
5.3.5		Sammenligning	318
	5.3.5.1	Innledning	318
	5.3.5.2	Den historiske utviklingen av domstolenes overprøving av forvaltningsvedtak – og om dagens situasjon	319
	5.3.5.3	Omfanget av overprøvingen	322
	5.3.5.3.1	«Ugyldighetslæren» og grensene for domstolenes overprøving	322
	5.3.5.3.2	Materielle feil i norsk og fransk ugyldighetslære	324
	5.3.5.3.3	Overprøving av subsumsjon og skjønn	326
	5.3.5.3.4	Feil som fører til ugyldighet	328
	5.3.5.4	Utfall av saken	330
	5.3.5.4.1	Godtagelse/opphevelse eller nytt realitetsvedtak	330
	5.3.5.4.2	Mulighet for å fremme erstatningskrav sammen med påstand om ugyldig vedtak	331

5.3.5.4.3	Muligheter for tvangsfullbyrdelse	331
5.3.5.4.4	Sammenheng mellom forvaltningsdomstoler/-prosess og utfall av saken.	332
 Kapittel 6		
En norsk forvaltningsprosess		334
6.1	Innledning	334
6.2	Systemene for overprøving av forvaltningsvedtak og forvaltningsklagen	334
6.3	Forvaltningsklagens posisjon ved siden av en egen forvaltningsprosess for domstolene	336
6.4	Domstolsprosessen	340
6.4.1	Innledning – særlig om tvisteloven.	340
6.4.2	Forvaltningsprosessens skriftlige karakter	342
6.4.3	Proporsjonalitet i forvaltningsprosessen.	343
6.4.4	Rettsens utredningsansvar og behovet for advokatbistand	344
6.4.5	Privat parts sakskostnader	346
6.4.6	Den offentlige parts sakskostnader og statens utgifter til domstolsprøving av forvaltningsvedtak	347
6.4.7	Det materielle omfanget av overprøvingen.	348
6.4.8	Egne forvaltningsdomstoler eller egen forvaltningsprosess ved de alminnelige domstolene?	349
 Vedlegg.		353
Det svenske og franske domstolssystemet		353
Innbyggere og km ² per domstol		356
 Kilder.		357
 Stikkordregister		370